

Ks. Jarosław Różański

GLÓWNE ŹRÓDŁA DESTABILIZACJI SUDANU

MAIN SOURCES OF DESTABILIZATION OF SUDAN

Słowa kluczowe: Republika Sudanu, Republika Południowego Sudanu, konflikt wewnętrzny, kultura i konflikty, wojna domowa w Sudanie

Wydaje się, iż głównych źródeł destabilizacji Sudanu – a w konsekwencji podziału na dwa państwa i licznych wewnętrznych rebelii – można doszukiwać się nie tylko w jego złożonej sytuacji etnicznej i religijnej, ale przede wszystkim w głębokich różnicach kulturowych, na które nałożyły się niesprawiedliwości w wymiarze ekonomicznym i społecznym. Uciekając się do klucza kulturowego, a także do koncepcji, które kreują zależność między światem rozwiniętym i zacofanym¹,

---

¹ Według teorii Raúla Prebischa, istnieje rozróżnienie w dziedzinie ekonomii i socjologii między pojęciem *centrum* a pojęciem *peryferii*, a to oznacza dokładnie rozróżnienie w świecie między gospodarkami uprzemysłowionymi, które kierują polityką i ekonomią świata a gospodarkami ubogimi, które są oparte tylko na produkcji rolnej. Por.: B. Krauz-Mozer, P. Borowiec, *Teorie globalizacji jako przykład braku jednoznaczności współczesnych procesów*

można próbować tłumaczyć zasadnicze konflikty wewnątrz kraju oraz powodowane tym fale zniszczeń i uchodźców.

Rodzima ludność i jej religie

Współczesny Sudan – tak Republika Sudanu, jak i Republika Sudanu Południowego – to kraje silnie zróżnicowane etnicznie i religijnie. W Republice Sudanu ok. połowy ludności stanowią Arabowie sudańscy, a następnie Dinkowie, Nuba, Bedża oraz mniej liczni Nuer, Azande, Bari, Fur, Szyllukowie i inni. Islam sunnicki wyznaje 95,5% ludności, chrześcijaństwo 3,5% oraz tradycyjne religie afrykańskie ok. 1%. Językiem urzędowym jest język arabski. Sudan Południowy zamieszkuje ok. 60 większych miejscowych ludów, wyodrębnianych na podstawie różnic językowych. Dzieli się je na trzy podstawowe grupy: Nilotów (m.in.: Dinka, Nuer, Szylluk, Murle), Nilo-Chamitów (m.in.: Bari, Mundari, Kakwa, Kuku, Toposa, Didinga) i sudańskie ludy południowo-zachodnie (m.in.: Azande, Madi, Banda, Baka). Ludy te nie miały własnych tradycji państwowych, za wyjątkiem Szylluków i niewielkich plemiennych wodzostw Azande. Cechował je segmentarny typ organizacji społecznej (etnosy podzielone na plemiona, mniejsze segmenty terytorialne, pierwszego, drugiego i trzeciego rzędu aż po wspólnoty wiosek i grupy domowe). Ponad 40% mieszkańców Sudanu Południowego wyznaje tradycyjne religie afrykańskie, ok. 50% chrześcijaństwo (anglikanizm, katolicyzm), ok. 5% islam.

Tradycyjne religie afrykańskie Sudanu, wyznawane głównie na terenie Sudanu Południowego, mają charakter etnocentryczny. Ich wyznawcy uznają Istotę Najwyższą. U Nuerów jest nią Kwoth, u Dinków Nhiaalak, u Szylluków Jouk. Podkreśla się zwłaszcza funkcję stwór-

---

zmiany, w: B. Krauz-Mozer, P. Borowiec (red.), *Globalizacja – nieznośne podobieństwo. Świat i jego instytucje w procesie uniformizacji*, Kraków 2008, s. 27. Tę koncepcję można wykorzystać przy próbie interpretacji wydarzeń w Sudanie, co czyni m.in. Jok Madut Jok w: *Sudan: Race, Religion and Violence (Short Histories)*, Oxford 2007.

czą Boga. Świat istot nadnaturalnych jest niezwykle bogaty i zróżnicowany, obejmuje m.in. bóstwa, duchy i przodków. Bardzo ważną rolę odgrywa świat przodków. Przodkowie wchodzą w kontakt z żyjącymi, pomagają im i opiekują się nimi, ale także mogą być zagrożeniem. W religiach tych widać wyraźnie centralną pozycję człowieka. Wierzenia religijne proponują i sankcjonują prawa oraz normy etyczne. Religie te mają znaczny wpływ na miejscowy islam i chrześcijaństwo.

Bardzo wcześniej na tereny obecnego Sudanu przeniknęło chrześcijaństwo. Pierwszymi chrześcijanami w starożytnej Nubii byli uchodźcy z Egiptu przesładowani w swoim kraju. Proces chrystianizacji Nubii przyspieszył dekret cesarza Justyniana (525–565) o nawracaniu na chrześcijaństwo plemion zamieszkujących peryferie cesarstwa. Chrześcijaństwo niedostatecznie jednak zakorzeniło się w miejscowej kulturze. W liturgii używano języka greckiego. Pisano po koptyjsku, ale również nieco po staronubijsku. Większość biskupów i księży była Koptami. W VIII w. Kościół ten stał się także w całości monofizycki i złączył się ściśle z Kościołem aleksandryjskim.

Pod naporem islamu Kościół koptyjski zaczął znacznie słabnąć, lecz zdołał się utrzymać, głównie dzięki silnemu związkowi z miejscową kulturą. Nie udało się to jednak Kościołowi w Nubii, związanemu silniej z państwem niż z miejscową kulturą. Początkowo stawiało ono skuteczny opór. W 1315 r. ostatni chrześcijański król Nubii został skazany na zesłanie, a jego miejsce zajął muzułmanin. Rzeczywiste odnowienie działalności misyjnej w Sudanie nastąpiło dopiero w połowie XIX w. m.in. pod kierownictwem polskiego jezuitę o. Maksymiliana Ryłło, ks. Ignacja Knoblehara, a następnie franciszkanów i o. Daniela Comboniego. Wielki kryzys misje te przeżyły podczas powstania Mahdiego, ulegając w praktyce likwidacji. Misjonarze kombonianie powrócili do Sudanu w 1899 r., tuż po upadku powstania mahdystów. W 1900 r. do północnego Sudanu przybyli także anglikanie oraz amerykańscy prezbiterianie z Kairu. W 1905 r. władze kolonialne wydały prawo dzielące kraj na część muzułmańską, rozciągającą się od 10 równoleżnika na północ, oraz na trzy strefy misji chrześcijańskich na Południu, prowadzonych przez Brytyjskie Towarzystwo Misyjne, katolików z tzw. Misji Austriackiej oraz amerykańskich pre-

zbiterianów. Na Północy rząd kolonialny pozwolił wszystkim trzem misjom chrześcijańskim rozwijać między muzułmanami pracę pozaewangelizacyjną, głównie medyczną i edukacyjną.

Islam zaczął przenikać na tereny obecnego Sudanu począwszy od połowy VII w. za pośrednictwem arabskich handlarzy i koczowników. Arabowie dość szybko zaczęli wypierać z północnych terenów rdzenne plemiona chamickie i ludność czarną, co rozpoczęło stopniową arabizację i islamizację kraju. W XVI w. powstał sułtanat Fundż ze stolicą w Sennarze, a na zachodzie sułtanat Darfur, założony w XVII w. przez negroidalny lud Fur na terenie Darfuru. W XVIII w. stał się on też schronieniem dla kupców i marabutów z doliny Nilu, co przyczyniło się do islamizacji kraju. Nie uległ on jednak arabizacji. Od uzyskania niepodległości w 1956 r. islam stał się w Sudanie religią dominującą. Najliczniejszymi jego przedstawicielami byli Arabowie Sudańscy lub też mieszkańcy posługujący się na co dzień językiem arabskim. Liczną grupę stanowili także Nubijczycy oraz ludy Beda, Fur, Masalit i Zagawha. Oprócz ortodoksyjnej doktryny sannickiej spotkać można było w Sudanie kultury *zar*, miejscowych świętych *wali* oraz praktyki magiczne.

Nilocentryzm i arabocentryzm w historii

Pisząc o historii Sudanu niektórzy badacze podkreślają jej nilocentryzm i arabocentryzm. Historia ta związana przede wszystkim ze współczesnym Sudanem północno-wschodnim. Dotyczy to najbardziej odległej starożytności tych ziem, czyli terytorium nad Nilem Błękitnym i Białym oraz terenów Nubii nad połączonym Nilem głównym do granicy z Egiptem. W starożytności już w IV–V tysiącleciu prz. Chr. egipcyscy faraonowie utrzymywali kontakty z Nubią oraz z państwem Kusz, które uniezależniło się od Egiptu ok. VII w. prz. Chr. Swoje główne ośrodki nad Nilem usytuowały w okresie chrześcijańskim (543–1323) trzy królestwa nubijskie: położone pomiędzy I i III kataraktą królestwo Nubatii ze stolicą, królestwo Makurii, rozwijające się wokół Starej Don-

goli oraz królestwo Alua (Alodia) nad Błękitnym Nilem. Od Egiptu (wzdłuż Nilu) przenikał też na tereny Sudanu islam. Od początku XVI w. tereny Sudanu Południowego traktowane były jako rezerwuuar niewolników najpierw przez zarabizowany sułtanat Fundż, a następnie przez sułtanat Darfur. W 1821 r. pojawia się Sudan jako podmiot polityczny, utworzony przez Muhammada Alego Paszę, władcę Egiptu, który podbił obydwie sułtanaty. Systematycznie narasta kontrola terenów bezpaństwowych Sudanu Południowego, aż do granic Bugandy. W 1863 r. podbito państwo Szylluków, tworząc prowincję Faszoda; w 1871 r. powstała tzw. Ekwatoria; a w 1873 r. Bahr al-Ghazal.

Egipcjanie realizowali swoją politykę w Sudanie opierając się w znacznej mierze na Europejczykach. W 1881 r. w Sudanie wybuchło powstanie pod wodzą Muhammada Ahmada, który ogłosił się mahdim. Sprzeciwił się dominacji egipskiej, a także europejskiej, opierając się głównie na sufizmie peryferii. Mahdiemu i jego następcom przez 1885 r. udało się wyprzeć z Sudanu Egipcjan. W 1896 r. Wielka Brytania wysłała armię pod wodzą gen. Horatio Kitchenera, który w 1898 r. pokonał mahdystów pod Omdurmanem.

W 1899 r. Wielka Brytania i Egipt ogłosiły wspólną władzę nad Sudanem (kondominium). W praktyce jednak władza Egiptu nad tym terenem była jedynie nominalna. Obawiając się ponownego wybuchu powstania inspirowanego islamem mesjanistycznym Brytyjczycy popierali wszelkie oficjalne formy islamu, przyczyniając się do wzmocnienia „centrum władzy” nad Nilem i jednocześnie prześladując mniej ortodoksyjne odłamy islamu, rozwijane na peryferiach.

Przejęcie władzy przez Wielką Brytanię nie oznaczało opanowania całego kraju. Podbój południowego Sudanu zakończył się dopiero w roku 1928, kiedy ostatecznie złamano opór Nuerów. Z trzech południowych prowincji Brytyjczycy utworzyli tzw. dystrykt zamknięty. Przez to także pogłębiały się różnice między północną i południową częścią kraju. Północna część była muzułmańska, z językiem arabskim jako dominującym. Na południu językiem urzędowym był angielski, miejscowi urzędnicy i wojska byli pochodzenia brytyjskiego bądź rodzimego, zaś miejscowe szkolnictwo oparto na chrześcijańskich misjach.

Sudan niepodległy i konflikt Północ – Południe

Z różnych względów wielu mieszkańców Sudanu, tak na Północy, jak i na Południu, nie godziło się z panowaniem egipsko-brytyjskim. Na Południu ta niechęć wyrażała się w sposób mniej zorganizowany, w rozproszonych lokalnych buntach ludności. Na Północy natomiast rozdziły się bardziej zorganizowane formy nacjonalizmu, czego świadectwem były protesty przeciwko usunięciu Egipcjan w roku 1924, a następnie utworzony w kwietniu 1942 r. Generalny Kongres Absolwentów Ismail al-Azhariego, przekształcony w Partię Narodowo-Unionistyczną (*Aszikka*). Dla mieszkańców Południa nacjonalizm oznaczał polityczną wolność, ekonomiczną sprawiedliwość i respekt dla afrykańskiej kultury. Na Północy natomiast oznaczał on koniec brytyjsko-egipskiej dominacji oraz ustanowienie arabskiego i muzułmańskiego państwa na całym terytorium. Kiedy w 1943 r. Brytyjczycy utworzyli w Sudanie załazek parlamentu, weszła do niego *Aszikka*, opowiadająca się za unią z Egiptem oraz *Umma*, przeciwna jej utrzymaniu. Kiedy na początku lat 50. XX w. rozgorzała dyskusja i walka polityczna o niepodległość Sudanu, przedstawiciele Wielkiej Brytanii, Egiptu oraz sudańskich partii *Ummy* i *Aszikki* zlekceważyli postulaty Południowców, którzy chcieli uzyskać prawo do samostanowienia, tym bardziej, że elity polityczne Południa były nieliczne i podzielone. W grudniu 1953 r. odbyły się wybory do sudańskiego parlamentu, w których tylko 9 miejsc spośród 127 przypadło przedstawicielom Południa.

Ponadto w przededniu niepodległości zniesiono ograniczenia dla migracji z Północy na Południe i wielka liczba muzułmańskich kupców udała się do zamkniętego dotąd dystryktu do tego stopnia, że wielu Południowców poczuło się jakby najechanymi. Mieszkańcy z Północy byli ponadto bardziej wykształceni i udawali się na południe jako nauczyciele i administratorzy. Wśród zastąpionych 800 brytyjskich urzędników kolonialnych, jedynie cztery stanowiska oddano przedstawicielom Południa. W związku z tym już w 1955 r. w Ekwatorii wybuchł pierwszy bunt Południa, który przygasał po daniu obietnicy autonomii. 1 stycznia 1956 r. Sudan proklamował niepodległość.

Południowcy zaczęli coraz efektywniej organizować się w ramach utworzonej w 1957 r. Południowosudańskiej Partii Federacyjnej (*Southern Sudan Federal Party*, SSFP). Jednym z jej założycieli i przywódców był ks. Saturnino Lohure (1921–1967)². Był on także przewodniczącym skrzydła południowego w konstytuancie. Jego partia zdobyła sporo miejsc w sudańskim parlamencie. W 1958 r. Ibrahim Abboud obalił rząd demokratyczny i zlikwidował partie polityczne, zaprowadzając rządy wojskowych. Wprowadził on politykę ostrej arabizacji i islamizacji południowych terenów Sudanu.

Arabizacja i islamizacja południowej części kraju wywołała liczne protesty społeczne oraz walki zbrojne, m.in. w styczniu 1964 r. oddział Anyanya zaatakował Wau. Walki wybuchały w coraz to nowych regionach kraju. Wiele działań tzw. Anyanya było w rzeczywistości spontanicznymi działaniami miejscowej ludności. Rząd odpowiadał na nie represjami. 9 lipca 1965 r. dokonano masakry ludności w Dżubie. Podobnej masakry dokonano w Wau. Walki i prześladowania przyczyniły się do wielkiej fali uchodźców z Południa. Ok. 1 mln ludzi szukało schronienia w krajach sąsiednich, jak również w północnej części kraju, zwłaszcza do Chartumu oraz pobliskiego Omdurmanu. Wielu mieszkańców Południowego Sudanu oraz Nubijczyków uciekło z terenów ogarniętych wojną właśnie do stolicy i innych większych miast. Na Południu powstał Ruch Wyzwolenia Sudanu Południowego (SSLM).

Tzw. I wojnę sudańską zakończyło porozumienie pokojowe z Addis Abeby, podpisane 27 marca 1972 r. między przedstawicielami rządu w Chartumie i Ruchu Wyzwolenia Południowego Sudanu. Zakładało ono autonomię Południa wraz z własnymi organami legislacyjnymi i wykonawczymi. Przewidywało także włączenie rebeliantów Anyanya do armii sudańskiej oraz przywracało oficjalny status językowi angielskiemu na Południu. W 1973 r. ogłoszono nową Konstytucję Sudanu, która w punkcie 16. podkreślała, że religią Sudanu jest islam, ale jednocześnie uznawała wartość chrześcijaństwa. Państwo miało zapewnić obywatelom wolność religijną bez żadnej dyskryminacji.

² Spotyka się też pisownię: Saturnino Ohure Hilangi. Urodził się on i został ochrzczony w Torit. W 1946 r. został wyświęcony na kapłana w Gulu w Ugandzie. W 1961 r. schronił się przed aresztowaniem w sąsiedniej Ugandzie. Został zastrzelony w Ugandzie w pobliżu Kitgum.

Pokojowe współzycie Północy i Południa ulegało jednak coraz większym zakłóceniom. Jednym z nich była m.in. budowa kanału Jonglei, biegnącego przez Sudan Południowy od wioski Jonglei, na północ od Bor, do spływu Nilu i rzeki Sobat. Nie brano przy tym pod uwagę wpływu tego przedsięwzięcia na lokalne rolnictwo, pasterstwo czy migrację dzikich zwierząt, lecz jedynie interesy Północy i Egiptu. Drugim, o wiele poważniejszym, problemem było odkrycie w 1978 r. ropy naftowej na Południu, w znacznych ilościach na terenach Górnego Nilu i Kordofanu Południowego. Przy zysku z jej wydobywania nie brano pod uwagę Południa. Od 1978 r. prezydent Sudanu Jaafar Mohammad Nimeiri zmienił swoją politykę i próbował przejąć w zupełności kontrolę nad Południem, wykorzystując rywalizację pomiędzy przedstawicielami poszczególnych grup etnicznych. Potrzebując nowych sojuszników, zwrócił się on także ku skrajnym ugrupowaniom islamskim. W 1983 r. wprowadził on w Sudanie szariat, by przeciwstawić się Południu, ale także osłabić wpływy bractw sufickich z peryferii. Doprowadziło to do wybuchu II wojny domowej. Na Południu został utworzony Ludowy Ruch Wyzwolenia Sudanu (SPLM), którego ramię zbrojne tworzyła Ludowa Armia Wyzwolenia Sudanu (SPLA). Jej liderem został John Garang. Wojna ta była jedną z najdłuższych trwających i najbardziej śmiertelnych w całym wieku XX. Zginęło w niej 1,5 mln cywilów w Południowym Sudanie, a ponad 4 mln mieszkańców zostało zmuszonych do opuszczenia swoich domów. Udali się na wygnanie do państw Wschodniej Afryki, czy też do obozów dla uchodźców, zlokalizowanych wokół Chartumu. W ten sposób powstało ponad 100 osiedli wokół miasta, zbudowanych z kartonów i plastikowych toreb.

W 1989 r. wojskowy pucz wyniósł do władzy w Sudanie Omara al-Baszira, który wprowadził klasyczną formę dyktatury wojskowej, rozwiązał parlament, zawiesił konstytucję, wprowadził stan wyjątkowy i zdelegalizował partie polityczne. Politycznym zapleczem nowego rządu był islamski fundamentalizm, którego głównym przywódcą i ideologiem stał Hasan al-Turabi.

W 1990 r. rząd płk. Omara al-Baszira postanowił rozwiązać problem kłopotliwych obozów. Dekretem z maja 1990 r. pozbawił ich mieszkańców jakichkolwiek praw i zezwalał na legalne zniszczenie domostw. Po odcięciu od wody rządowe buldożery wkraczały do osad,

niszcząc je i pałac. Ok. 30 tys. osób zostało przymusowo przesiedlonych na miejsce pustynne Jebel Aulia, ok. 45 km od Chartumu. Pod koniec grudnia tego samego roku do Jebel Aulia przesiedlono kolejne 72 tys. ludzi. Podobne przykłady przesiedleń można było zobaczyć w Kosi (72 tys. ludzi), Damazin (23 tys.), Gedaref, En Nahud, El Obeid, Wad Madani i Atbara.

W latach 2000–2002 nastąpił rozłam pomiędzy Omarem al-Baszirem a Hasanem al-Turabim. W 2005 r. w Nairobi podpisano tzw. Całościowe Porozumienie Pokojowe (*Comprehensive Peace Agreement*, CPA), które dawało Sudanowi Południowemu autonomię i przewidywało referendum niepodległościowe. J. Garang został prezydentem autonomicznego Sudanu Południowego i wiceprezydentem całego kraju, a po jego śmierci funkcję ten pełnił Salva Kiir Mayardit. W styczniu 2011 r. przeprowadzono referendum, w którym aż 98,83% głosujących opowiedziało się za niepodległością. Oficjalnie niepodległość proklamowano w Dżubie 9 lipca 2011 r.

Inne konflikty wewnętrzne w Republice Sudanu

Po uzyskaniu niepodległości przez Sudan konflikty nie koncentrowały się tylko na linii Północ – Południe, ale wybuchały także w innych częściach kraju. Generowało je utrzymujące się dziedzictwo nilocentryczne, skupiające władzę i bogactwo w rękach zislamizowanych i zarabizowanych elit. Jednak mieszkańcy „peryferii” nie podzielali tego jednolitego kierunku działania. Zagrożeniem dla „centrum”, które posiadało większość instrumentów władzy politycznej, ciągnąc do siebie zasoby i bogactwo z peryferii, były inne grupy etniczne, zislamizowane przed wiekami, ale nie zarabizowane.

W połowie lat 60. XX w. ujawniły się konflikty, które nie przebiegały tylko na linii Północ – Południe. Islam stanowił podstawę między innymi dla dwóch potężnych ugrupowań sufickich: Partii Umma, kierowanej przez Sadiq al-Mahdiego oraz bractwu Khatmiyya, kierowanemu przez Mohammeda Uthman al-Mirghani. Głos sufich liczył się zwłaszcza na obszarach wiejskich, gdzie wpływu rządu były nie-

wielkie. Obydwa ruchy sufickie, były dobrze zorganizowane, swoimi korzeniami sięgając XVIII w. Wchłonęły one pewną część starszych obrządków afrykańskich. Zakładały także lojalność wobec przywódcy. Stanowiły zatem dobrze zorganizowane grupy, potencjalnie zagrażające władzy centralnej. „Centrum” starało się im przeciwstawić islam ortodoksyjny, oparty na szariacie. Do legalizmu islamskiego odwoływał się przez długie lata Hasan al-Turabi, główny ideolog rządowy. Temu też miało służyć wspomniane wcześniej wprowadzenie szariat w 1983 r.

Bunt Południa po wprowadzeniu prawa szariat wzbudził też aspiracje Darfuru, który pomimo swej wielkości wydawał się być jeszcze bardziej marginalizowany w polityce „centrum”. Darfur pozostawał obrzeżem obrzeża kraju. Dawne państwo na tych terenach było dziełem negroidalnego ludu Fur, a jego korzenie sięgały XV w. Sułnat Darfuru został zilsamizowany, ale nie był jednak zarabizowany. W okresie niepodległego Sudanu region ten posiadał najmniej rozwiniętą sieć drogową, słaby system oświatowy i słabą opiekę zdrowotną. U początków XXI w. elity Darfuru – wzorem Sudanu Południowego – zaczęły domagać się większej uwagi. W 2000 r. opublikowano Czarłą Księgę wykładającą ich żądania i ukazującą wielkość zaniedbania regionu. Niestety, intelektualne argumenty nie miały żadnego wpływu na politykę rządu centralnego. W 2003 r. rozpoczęła się rebelia. Armia rządowa odpowiedziała krwawo. Armię rządową wsparli dżandawidzi – zbrojne milicje, rekrutowane ze środowisk arabskojęzycznych. Nie byli oni opłacani przez rząd, lecz należność za służbę mieli zdobywać wynagrodzeniem wśród miejscowej ludności. Tylko w latach 2003–2005 w krwawych starciach zginęło ok. 200 tys. ludzi, a ok. 2 mln uciekło do sąsiedniego Czadu. Starcia w Darfurze nasiliły się zwłaszcza od roku 2004. Konflikt ze względu na dużą liczbę ofiar, zwłaszcza po stronie ludności czarno-afrykańskiej, określany jest przez część organizacji humanitarnych mianem ludobójstwa. Pochłoniął on ok. 2 mln ofiar, zaś ponad 4,5 mln ludzi zostało zmuszonych do opuszczenia swoich domostw. W 2009 r. Międzynarodowy Trybunał Karny wydał nakaz aresztowania O. al-Baszira pod zarzutem zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości popełnionych w Darfurze.

Niepokoje trwają też w Kordofanie Południowym. W styczniu 2011 r. rozpoczęły się walki o Abyei – region bogaty w ropę naftową. Rząd w Chartumie chciał zagarnąć ten sporny rejon jeszcze przed ogłoszeniem secesji. Dziesiątki tysięcy ludzi opuściło Abyei. Napięcia rozprzestrzeniły się na cały region Kordofanu Południowego, którego mieszkańcy identyfikują się z Sudanem Południowym. Wielu mieszkańców znalazło się w trudnej sytuacji, wymagającej natychmiastowej pomocy humanitarnej, a ponad 100 tys. mieszkańców zostało wysiedlonych.

W podobnej sytuacji jak Południowy Kordofan znajduje się prowincja Błękitnego Nilu, także zamieszкана przez ludność identyfikującą się z Południem. Akcjami powstańców na tych obszarach kierował lokalny odłam Ludowego Ruchu Wyzwolenia Sudanu. Walki spowodowały ucieczkę 400 tys. osób.

BIBLIOGRAFIA

- Arkell A. J., *A History of the Sudan from the Earliest Times to 1821*, London 1961.
- Arnauld D., *Histoire du christianisme en Afrique. Les sept premiers siècles*, Paris 2001.
- Atiya A. S., *Historia Kościołów wschodnich*, Warszawa 1978.
- Beshir M. O., *Revolution and Nationalism in the Sudan*, New York 1974.
- Cisternino M., *Passion for Africa. Missionary and Imperial Papers on the Evangelisation of Uganda and Sudan 1848–1923*, Kampala 2004.
- Collins R. O., Mading D. F., *The British in the Sudan, 1898–1956: The Sweetness and the Sorrow*, Stanford 1984.
- Evans-Pritchard E. E., *The Nuer: A Description of Modes of Livelihood and Political Institutions of Nilotic People*, Oxford 1940.
- Evans-Pritchard E. E., *The Divine Kingship of the Shilluk*, Cambridge 1948.
- Evans-Pritchard E. E., *The Azande: history and political institution*, Oxford 1971.
- Evans-Pritchard E. E., *Religia Nuerów*, przeł. K. Baraniecka, M. Olszewski, Kęty 2007.
- Holt P. M., Daly M. W., *A history of the Sudan: From the coming of Islam to the present day*, London – New York 1988.
- Jok J. M., *Sudan: Race, Religion and Violence (Short Histories)*, Oxford 2007.
- Jakobielski S., *Chrześcijaństwo nubijskie w świetle najnowszych badań*, w: Atiya A.S. (red.), *Historia Kościołów wschodnich*, Warszawa 1978.

- Johnson D. H., *The Root Causes of Sudan Civil Wars*, Oxford – Kampala 2003.
- Krauz-Mozer B., Borowiec P., *Teorie globalizacji jako przykład braku jednoznaczności współczesnych procesów zmiany*, w: B. Krauz-Mozer, P. Borowiec (red.), *Globalizacja – nieznośne podobieństwo. Świat i jego instytucje w procesie uniformizacji*, Kraków 2008.
- Marlowe J., *A History of Egypt and Anglo-Egyptian Relations, 1800–1956*, Hamden 1965.
- O’Fahey R. S., Spaulding J. L., *Kingdoms of the Sudan*, London 1974.
- Paul A., *A History of the Beja Tribes of the Sudan*, London 1971.
- Rahim M. A., *The Development of British Policy in the Southern Sudan, 1899–1947*, Khartoum 1968.
- Ranger T. O., Kimambo I. N., *The Historical Study of African Religion*, Berkeley 1972.
- Statistical Yearbook for Southern Sudan* 2010, Juba 2011.
- Sundkler B., Steed C., *A History of the Church in Africa*, Cambridge 2001.
- Warburg G. R., *Islam, Sectarianism and Politics in Sudan Since the Mahdiyya*, London 2003.
- Woodward P., *Condominium and Sudanese Nationalism*, Totowa 1979.

MAIN SOURCES OF DESTABILIZATION OF SUDAN

Summary

Keywords: Republic of the Sudan, Republic of South Sudan, internal conflict, culture and conflicts, Sudanese Civil War

It seems that the main sources of the destabilization of Sudan – and in the consequence of the division into two states and numerous internal rebellions – are to be found not only in its complex ethnic and religious situation, but above all in deep cultural differences. The injustice overlapped these cultural differences in economic and social dimensions. This article refers first of all to the cultural key, but it points also to the conceptions which underline the relation between the developed world and underdeveloped (centre and peripheries). This seems to be the principal source of conflicts inside the country.